

Jornades de Foment de la Investigació

ENTORN LA PERSPECTIVA MITOPOÈTICA DELS ESTUDIS DE LA MASCULINITAT

Autor

Joan Miquel Navarro i Miralles

ABSTRACT:

Aquesta comunicació esdevé un punt d'iniciació en alguns dels aspectes de més rellevància dins del corrent mitopoètic dels Men's Groups. L'eix bàsic de l'estudi gira entorn dels conceptes mitopoètics d'iniciació masculina, de paternitat i de psicologia masculina madura a partir de les obres de Robert Bly, Robert Moore i Douglas Gillette.

Les dilucidacions entorn de la condició masculina han experimentat una notable proliferació en els darrers anys. Des de la vessant de Gènere, els Estudis de Filosofia de la Pau aborden la qüestió amb l'objectiu de desconstruir la imatge tradicional de la masculinitat moderna i, tanmateix, replantejar o reconstruir possibilitats sobre la identitat masculina que faciliten l'assoliment del que hom coneix com Cultura de la Pau.

Els *Estudis de la Masculinitat(s)* troben el seu origen en les reaccions generades a partir de les denúncies feministes (epistemològiques i polítiques) dels anys 60 i 70. La *sospita* permanent de la intel·lectualitat de la *Teoria Crítica Feminista* ha evidenciat les relacions desajustades que es donen entre els sexes a causa de la construcció genèrica dels cossos i el conseqüent rol social que d'aquest fet es deslliga. Termes com el de patriarcat, fal·locràcia o androcentrisme són emprats per anomenar tot un sistema d'organització social basat en la supremacia masculina sobre la femenina i, tanmateix, sobre la naturalesa.

Les crítiques esmentades s'han percebut amb cert escepticisme en els diferents grups d'homes. Potser una de les raons per les quals açò ocorre recau en el fet mateix de la identitat masculina. Tot i que, a hores d'ara, el feminisme és un dels millors exemples d'allò que és *políticament correcte*, la realitat demostra que des de la gran majoria de la població masculina mundial no s'ha entès (o no es vol entendre) les tesis bàsiques del feminisme. Aquest, no obstant, en termes d'igualtat ha aconseguit uns avanços socials i polítics mai abans coneguts –almenys en les societats contemporànies i occidentals-. Les noves relacions socials establertes entre els sexes com a conseqüència de la incorporació generalitzada de les dones al mercat laboral remunerat o el major pes polític (si més no, en imatge) d'aquestes, ha deixat entreveure la delicadesa *psíquica masculina*. Aquesta s'ha vist immersa en una *crisi d'identitat* o, millor dit, en un *procés de canvi*. El model tradicional masculí heradat de l'època industrial roman innadaptat als nous temps, que defugen, en principi, de tota arbitrarietat.

Així, el feminisme ha mostrat les misèries de la masculinitat, canalitzada per les relacions de gènere. A causa dels canvis de valors, l'home no troba paraules per poder-se definir a sí mateix... La tensió es fa palesa perquè la realitat sociològica s'evidencia de forma molt diferenciada als diferents processos de socialització masculina. Les reaccions davant d'aquest fet han sigut diverses i poden representar-se mitjançant les diferents tendències ideosincràtiques dels anomenats *Men's Movements*.

Els Grups d'Homes, la genesi dels quals se situa a les darreries dels anys 70 i principis dels 80 en els països anglosaxons i escandinaus, es caracteritzen per constituir-se organitzadament i reflexionar al voltant de la seua condició sexual i genèrica. En termes generals, les seues agendes tenen dues prioritats: el *creixement personal* mitjançant l'estratègia terapèutica i l'*activisme polític*. Hi ha diferents catalogacions (MESSNER:1997; BONINO:1998) però, com ja he exposat anteriorment ¹, prendrem com a punt de referència la següent:

- *Mitopoètics*. Essencialistes i espirituals, empren les mitologies per experimentar un viatge interior cap a la vertadera masculinitat (tot seguit es profunditzarà en aquest moviment).
- *Anti-sexistes o Profeministes*. Amb un dinàmic activisme polític, critiquen el model tradicional masculí per sexista i opressor, cerquen el diàleg amb la intel·lectualitat feminista per establir un nou marc de relacions socials entre els sexes.
- *Grups de Teràpia Masculina*. Inclou a membres d'altres grups i patixen la tensió entre el seu procés de socialització i les circumstàncies genèriques actuals. El seu àmbit d'actuació és personal i mitjançant la teràpia psicològica pretenen millorar la seua qualitat de vida i compartir experiències.
- *Grups de Drets dels Homes i dels Pares*. Se senten amenaçats pels avanços socials i polítics que ha aconseguit el feminisme. La seua denúncia es basa, fonamentalment, en la discriminació que viuen per part de les institucions.

II

Per raons d'extensió, i a porpòsit del tema suggerit, em limitaré a tractar *acríticament* el moviment mitopoètic. Entre el moviment profeminista i el mitopoètic, s'experimenten moltes tensions –que poden vessar posteriors investigacions-. En primer lloc cal tractar la qüestió del propi nom: NOVA MASCULINITAT. Aquesta designació esdevé conflictiva perquè, tot i comptar amb ideosincràcies diferenciades, aquests grups utilitzen –s'autodefineixen portadors de- la nova masculinitat ².

En tot cas, la nova masculinitat s'oposa a una manera hegemònica d'entendre la condició masculina. Per als mitopoètics *la deformació dels valors essencials de la masculinitat cal retrobar-la en els orígens de les societats industrials*. Però no són els únics. Des de les tesis dels discursos postdesarrollistes també existeix aquesta perspectiva de veure la relació entre gèneres i la condició dels propis sexes. Em remet directament a l'intel·lectual desprofessionalitzat Iván Illich. Aquest pensador defén el que anomena el *gènere vernacle*, en contraposició al *sexe econòmic*.

“He adoptado este término para designar una diferenciación en la conducta que es universal en las culturas vernáculas. Distingue lugares, tiempos, herramientas, tareas, formas de lenguaje, gestos y percepciones asociados con hombres de los que están asociados con mujeres. Esta asociación constituye el género social porque es específico de una época o un lugar. Le llamo género vernáculo porque tal conjunto de asociaciones es tan peculiar de un pueblo tradicional (en latín, gens) como lo es su habla vernácula. Utilizo la palabra género de una nueva manera para designar una dualidad tan obvia en el pasado que ni siquiera cabría darle un nombre y que hoy nos es tan distante que a menudo la confundimos con el sexo. Al decir sexo me refiero al resultado de una polarización en aquellas características comunes que, a partir de fines del siglo XVIII, se atribuye a todos los seres humanos. El género vernáculo siempre refleja una asociación entre una cultura dual, local, material, y los hombres y mujeres que viven conforme a ella [...]. Se puede discutir de sexo en el lenguaje no ambiguo de la ciencia, pero no del género, que alude a una complementariedad que es enigmática y asimétrica. Sólo la metáfora puede aproximársele.” (ILLICH:1990:9-10)

A diferència dels profeministes, que creuen en un nou canvi social a partir de la recuperació de certs valors feminitzats per part dels homes i el retrobament amb les observacions feministes, els mitopoètics elaboren una teoria de caire introspectiva i personal vessada a la *reconnexió masculina* amb la seua veritable essència tradicional —anterior a l'època industrial—. De fet, els mitopoètics remarquen les diferències genèriques en base a una visió naturalista i mística de la masculinitat. Aquest posicionament s'assembla a certes visions del *feminisme de la diferència* i troba correspondència amb la literatura, si es permet, mitopoètica femenina⁵. L'amor a la particularitat, el prendre consciència, per exemple, de la pròpia sexualitat, facilita el camí per entendre's amb l'oposició, amb l'altre.

"Vivir entre significa que no sólo reconocemos los opuestos, sino que, además, nos alegramos de que existan (...) Para vivir entre, extendemos los brazos y alejamos los opuestos lo máximo posible, y luego vivimos en el espacio resonante de un medio. Vivir en los opuestos no significa identificar-se con un lado y despreciar el otro. La idea no es que un hombre, por ejemplo, elija el rol masculino y considere al femenino el enemigo (...) En las últimas décadas las mujeres se identifican con el polo masculino, y sostienen que todo lo malo es masculino, y todo lo bueno femenino" (BLY:1998:173)

El poeta i erudit Robert Bly encapçala els mitopoètics i, amb la publicació *Iron John: A book about men* (1990), va explicitar que des d'aquesta visió de la masculinitat es pretén recuperar de la desmemòria els valors pròpiament masculins i del patriarcat. Com ell anota en l'anomenat treball, els valors proposats obeeixen a tradicions milenàries i res tenen a veure amb la relació genèrica dels sexes que ha desenvolupat el sistema industrial, el qual ha desvirtuat la figura de l'home. Dit açò, hom podria qualificar aquesta perspectiva de romàntica, sobretot si s'analitza la teoria al voltant de la idea de poder desenrotllada per Foucault o, senzillament, per les crítiques de gran part del feminisme intel·lectual i els pensadors profeministes.

El posicionament mitopoètic es recolza en un estudi comparatiu de diverses cultures respecte el fet de la masculinitat. Les mitologies —orals i escrites—, la poesia, les religions... apareixen en els manuscrits mitopoètics com algunes de les fonts més fidels del que va ésser aquella masculinitat, ara perduda.

Enllaçant amb la sentència d'Illich: *Sólo la metáfora puede aproximársele*, cal dir que, curiosament, *el llenguatge mitopoètic es caracteritza pels símbols i les metàfores*. Esdevé, així, una metodologia força distant de la sistematització científica. Ara bé, si bé la literatura —si més no a l'estil postmodern— és pròpia dels seus discursos, *la rigorositat científica passa pel psicologisme, fonamentalment de la psiconalàlisi* i les teories de Carl Jung o Joseph Campbell.

Per a Bly, la situació de la masculinitat occidental a hores d'ara és aquesta:

"La actividad por la que antaño eran amados los hombres ya no existe. Los hombre se atrevían a penetrar en el reino de los animales, a plantarles cara, a luchar contra ellos, a luchar con el alma del animal; aprendían sus danzas, atravesaban el velo que les separaba de ellos. Algunos hombres, llamados chamanes, penetraban también en el reino de los espíritus, luchaban contra ellos, les vencían y salvaban a gente que había caído enferma por su maligna influencia. Los hombre eran amados por su sorprendente iniciativa: navegaban en inmensos océanos, levantaban de la nada una granja en terrenos agrestes, concebían negocios, los llevaban a cabo hábilmente, trabajaban en cosas nuevas, hacían lo que nunca antes se había hecho [...] No todos los jóvenes aspiran a lo grandioso. Algunos están atados a la tierra, asumen responsabilidades

demasiado pronto, se hacen cargo de otras personas; caminan lentamente, se mueven a ras de suelo, soportan enormes cargas, sienten que no tienen ningún derecho a buscar grietas de luz. La tradición familiar ha suprimido la grandiosidad del hijo desde temprano; a veces, en esas familias, las mujeres están sobrevaloradas; los hombres, no; los hombre toman el camino del descenso. No se convierten en artistas o músicos; su vida transcurre a la altura de las suelas de sus zapatos. En algunos cuentos de hadas se les llama zapateros...”(BLY:1998:65-66)

La mística que envolta aquesta ideosincràsia pren forma en els *rites d'iniciació*. En aquest sentit, la desmemòria d'aquests rituals ha provocat una desconeixença de la pròpia identitat masculina en les societats occidentals. Un fet que, tal vegada per la influència que Occident provoca pertot arreu, s'està extenent a altres cultures. Davant la mecanització productiva actual, hi existia una visió holística de la realitat i les societats, una complementarietat que establia una *sacra comunió* entre home-dona-natura. Robert Moore i Douglas Gillette observen que:

“Es posible señalar el transfondo histórico de la declinación del ritual de iniciación. La Reforma protestante y la Ilustración fueron movimientos de gran repercusión que tuvieron en común el descrédito del proceso ritual. Una vez desacreditado el ritual como proceso sagrado y transformador, lo que nos queda es lo que Victor Turner denomina mero ceremonial, que carece del poder necesario para lograr una auténtica transformación de la conciencia. Al desconectarnos del ritual, hemos acabado con los procesos mediante los cuales hombres y mujeres lograban su identidad de género de una manera profunda, madura y que mejoraba su modo de vida.”(MOORE & GUILLETTE: 1993:16)

La tasca arqueològica que duen a terme els intel·lectuals *mitopoètics* supera la noció de *patriarcat*; almenys el patriarcat d'origen industrial. En tot cas l'entenen, en l'interior, com un matriarcat. En el redescobriment que proposen els mitopoètics roman una complementarietat entre els gèneres, que mitjançant els rites d'iniciació alcancen la maduresa psicològica pròpia dels seus sexes. Ara bé, els mitopoètics són conscients dels seus propis límits a l'hora d'elaborar els arquetipus de la masculinitat madura:

“Es posible que nunca haya existido una época en la que los arquetipos de lo masculino maduro (o de lo femenino maduro) hayan dominado en la vida humana. Parecería que nosotros, como especie, vivimos bajo la maldición del infantilismo y quizá siempre fue así. Es decir, que el patriarcado es realmente el puerarcado (el gobierno de los niños [...]) Pero por lo menos solían existir las estructuras, los sistemas y los rituales para invocar un nivel más alto de madurez masculina que el que existe en el mundo actual, opuesto al sistema, al ritual y al símbolo.”(MOORE & GUILLETTE:1993:157)

III

La *psicologia madura* de l'home passa pels ideals de *Rei, Mag, Guerrer i Amant*, i el dolor esdevé inseparable del procés d'assoliment d'aquest estat individual, espiritual, psicològic. L'acceptació d'una prova iniciàtica és molt més important que el tindre èxit o fracasar en ella perquè *lligat a la idea d'iniciació es troba el concepte dolor*. Bly opina: "*donde está la herida de un hombre es*

donde se encuentra su genio" (BLY:1998:49). Aquest dolor no aniquilla, sinó que fa prendre consciència de la caiguda. La figura que possibilita aquesta experiència és el mentor o guia. Aquest treu del paradís al jove iniciat i li afirma: "(..) *sabes mucho sobre el ascenso, pero nada sobre el descenso*"(BLY:1998:74). Aquest descens (*Katabasis*) es caracteritza per un sentiment d'inferioritat, una vida mediocre, silenci, opressió i moderació...l'home actual, però, ingenu defuig d'aquesta trobada amb el dolor, el propi dolor...de fet es mostra insensible al seu propi sofriment i al dels altres. Però per als mitopoètics, el fet de sentir la ferida i enfrontar-se a ella és l'única manera de madurar, de veure la foscor de l'existència. Altra forma d'entendre aquest descens iniciàtic és l'apropament al món de les sendres. La visió del *sistema Disneyworld* nega la sendra (mort, la vellesa, l'enfermetat, la pobresa...) i açò, per a Bly, suposa un greu problema quan els homes madurs no iniciats comencen a enfrontar-se amb el component sendra de l'existència.

Amb seguretat, aquest tipus de dolor, que encara disposa de vitalitat en les comunitats tribals- es veu lligat a un complex sistema simbòlic que des de el llenguatge abstracte occidental resulta difícil d'entendre. (BEATTIE:1993:96) La literatura antropològica està plena d'exemples del malententiment o absurditat que aquestes realitats han pogut ocasionar en els etnocentristes investigadors occidentals, però des dels mitopoètics i, molt extensament, des de la nova antropologia s'ha vist en aquests símbols la coherència que dona explicació a l'existència i la cohesió cultural de les societats. En molts aspectes, el dolor que experimenten els homes occidentals és no tant sols físic (p.e. el treball mecanitzat) sinó psicològic (p.e. estrès, depressió...arribant inclús al suïcidi) i s'addereix de forma constant a l'existència dels individus de les cultures industrialitzades. Aquest tipus de dolor, a mig camí del *prozac* i el *viagra*, no obeeix a cap ritual d'iniciació sinó que esdevé un *modus vivendi* que acaba per ofegar la *psique*, en el nostre cas, masculina.

Així, el patriarcat industrial per als mitopoètics està lligat a la manca de maduresa psicològica, la necessitat de control i poder:

"El patriarcado es la expresión de la masculinidad inmadura. Es la expresión de la psicología del adolescente y, en parte, el lado negativo, o alocado, de la masculinidad. Expresa lo masculino detenido, fijado en niveles inmaduros. Nosotros vemos al patriarcado como un ataque a la masculinidad plena, así como la feminidad plena. Aquellos que se encuentran atrapados en las estructuras y en la dinámica del patriarcado buscan dominar no sólo a las mujeres sino también a los hombres. El patriarcado se basa en el temor (el miedo que sin duda sienten los hombres ante las mujeres, el miedo del adolescente y del varón inmaduro)."(MOORE & GUILLETTE:1993:17)

A diferència d'altres cultures, l'occidental es caracteritza per un fort sentit de la individualitat. En aquest sentit, per exemple, en les grans nuclis urbans ja es parla de cèl.lules unifamiliars. En ocasions açò crea un desarrelament de la comunitat, la qual es troba altament descohesionada, si més no, pel que fa a les relacions empàtiques. Davant d'aquest fet, els mitopoètics observen que la manca de models a seguir per part dels homes i la no existència d'institucions que acutalitzen els processos rituals, provoquen una solució individual que, sovint, troba riba en la solitud i la desesperació. (MOORE & GUILLETTE:1993:27) En aquest sentit, Bly es fixa en l'absència de creativitat masculina, de vitalitat. La política de la passivitat caracteritza les psicologies masculines occidentals. Ell veu aquest *aprenentatge de la passivitat* quelcom negatiu per als barons; almenys en la seua exclusivitat. Bly s'adona que els varons de l'actualitat són grans preservadors de la vida però no la generen. Cal revisar o recuperar aquell vitalisme, aquella complexitat que caracteritza la

psicologia masculina. Per a poder-ho dur a terme Bly en la seua obra, ja citada, *Iron John* (1990), reprén el ritus d'iniciació.

"Podemos considerar una visión lineal de la iniciación masculina separada en cinco etapas. En primer lugar, la vinculación a la madre y separación de la madre (hacemos lo primero moderadamente bien, y lo segundo muy mal, sobre todo en los suburbios y en los guetos). En segundo lugar, el acercamiento al padre y la separación del padre. (A menudo posponemos el acercamiento al padre hasta los cincuenta años, más o menos, dejando pendiente la separación). En tercer lugar, la llegada de la madre masculina. (Este paso se da rara vez o nunca). En cuarto lugar, aprendizaje de una energía huracanada como el hombre primitivo, el guerrero, Dionisios o Apolo. Si ha tenido éxito, el joven recibe un sorbo de las aguas del dios. (Este sorbo lo piden los adolescentes). Y finalmente el matrimonio con la Mujer Sagrada o la Reina (..) Habiendo abandonado la iniciación, nuestra sociedad tiene dificultades para conducir a los jóvenes hacia la masculinidad." (BLY:1998:179-180)

En les societats pre-industrials i tradicionals existeix una comunió entre els membres masculins d'una comunitat. Els rituals d'iniciació masculina, com ja s'ha esmentat, són fonamentals per a l'espírit individual i també grupal. El vincle emocional és notable i les iniciacions masculines esdevenen una festa social. La multiplicitat de mecanismes d'iniciació masculina es fa palesa en l'estudi de David Gilmore *Manhood in the making: cultural concepts of masculinity* (1990) però és obvi que en les societats industrialitzades aquests vincles han desaparegut convertint-se en pseudoiniciacions de dubtosa efectivitat (p.e el servei militar). Els nens, els adolescents ignoren en molts casos la comunió pare-fill, i aquest fet provoca la no existència de referents masculins. No prentenc endinsar-me excessivament en la complexa qüestió de la paternitat en aquest suscint treball⁴, però el referent paternal com a construcció social, deixant de banda el críptic origen de la figura paterna i les polèmiques entorn de la seua funció social deslliurades per moltes feministes, per als mitopoètics estableix una fita inseparable del complet desenvolupament psicològic masculí. Per als mitopoètics, el pare en les societats tradicionals (en les tribals i les occidentals anteriors a l'època industrial) representava la norma i la disciplina però també la cura, la protecció i l'ensenyament. Aquesta representació es perd en l'adveniment de la revolució industrial perquè el contacte físic entre pare-fill es desdibuixa, entre altres raons, pel fet que el pare s'ha de desplaçar a la fàbrica per a treballar. Per a Bly aquest fet propícia el distanciament intergeneracional dels barons, que lluny de transmetre aprenentatge i mostrar-se model, desprén un cúmul de sentiments frustrats i violència per la pròpia dinàmica del sistema industrial. El pare, com a símbol, es converteix en quelcom semblant a una *bèstia negra*.

Reprenem el fet del dolor, la caiguda, en els ritus d'iniciació. El prendre consciència de la caiguda i/o de la sendra provoca una sensació esgarrifadora que, segons Bly, cal aprendre. *"Adquirir la capacidad de estremecimiento significa sentir cuán frágil es el ser humano, y qué horrible es ser un titán. Cuando uno se estremece, el temblor ayuda a disipar la insensibilidad ..."* (BLY:1998:89) Bly considera que actualment l'aprenentatge de "lo estremecedor" s'ubica en la gèlida i cruel figura del pare. Ara bé, com s'ha esmentat més amunt, aquesta visió és sesgada perquè d'ella també es deslliura tot un aprenentatge (pare-fill).

Bly entén que hi ha una doble relació entre Pare-fill. Per una banda, Occident troba les reduccionistes visions freudianes de l'odi pare-fill basat en el sexe. Per altra banda, en les cultures tribals s'aprecia una relació pare-fill tolerant i d'aprenentatge mutu basat, sobretot, en el treball.

L'home occidental actual té absència de pare i el percep com un enemic que cal rebujar . No obstant, existeix una altra realitat:

"Las culturas tradicionales que aún existen parecen tener padre en abundancia. En las denominadas culturas tradicionales, muchos padres sustitutos trabajan con los jóvenes. Los tíos tratan de tú al hijo, o le hablan de mujeres. Los abuelos le regalan historias. Los guerreros le enseñan a usar armas y disciplina, y los ancianos lo ritual y lo espiritual; y son todos ellos padres honorarios (..) En la mayor parte de las culturas tribales, padres e hijos conviven en un clima de cordial tolerancia. El hijo tiene mucho que aprender, de modo que padre e hijo pasan horas juntos fabricando puntas de flecha, reparando una lanza o siguiendo la pista a un animal astuto. Cuando un padre y un hijo pasan largas horas juntos, lo que aún hacen algunos padres e hijos, se puede decir que, como si de alimento se tratase, una sustancia se transfiere del cuerpo más viejo al más joven." (BLY:1998:97)

El treball industrial d'Occident ha trencat aquest vincle (físicament i psíquicament). Els fills no observen com treballen els pares, ja no passen hores junts. Hi ha absència d'aprenentatge que ha transmutat el xoc generacional en ruptura generacional.

" Cuando un padre, ausente durante el día, regresa a casa a las seis de la tarde, sus hijos reciben su temperamento, y no sus enseñanzas. Si un padre trabaja para una empresa, ¿qué es lo que puede enseñar?. Está poco dispuesto a decirle a su hijo lo que realmente ocurre (..) Lo que el padre trae a casa en nuestros días es, por lo general, malhumor, producto de la impotencia y la desesperanza mezcladas con la vergüenza y la insensibilidad propias de aquellos que odian su trabajo. En otros tiempos, los padres podían romper el círculo vicioso de sus inadecuados temperamentos enseñando a trenzar cuerdas, a pescar, a cavar (..) La enseñanza endulzaba el efecto del temperamento" (BLY:1998:100-101).

En termes mitològics el patriarcat és un matriarcat en el interior i el matriarcat és un patriarcat en el interior. Les figures del Rei Sagrat i la Reina Sagrada han desaparegut en el sistema industrial. La figura del pare és objecte de burla, sospita o odi. Davant d'aquesta situació, quina vida li queda al fill com a home? Quin model ha de seguir?. L'home actual defuig del pare però, per a Bly, ha d'afrontar-lo, acceptar-lo amb complexitat i globalitat. El Rei interior de cada home està format d'una part sagrada i una part demoníaca. Aquesta perspectiva és psicològica i torna real, vulgar i acceptable la figura paterna (BLY:1998:119). No es pot veure el pare en termes de bondat o maldat sinó de comprensió: ¿què li ha dut a ser com és?...Tal vegada la seua infantesa no li va deixar altra possibilitat. La proximitat a la figura del pare pot ésser difícil, impossible...però és necessària. Les societats industrials estan àvides de paternitat i ja es donen els primer casos de perversió i d'avidesa maternal⁵.

"Cuando el estrato mitológico se derrumba y caen los reyes políticos, desaparece el patriarcado como fuerza positiva. Las energías del sol y de la luna ya no llegan a la tierra. La antigua mitología celta tiene una imagen particular del fin del patriarcado:

-Las águilas descansan en las ramas más altas del árbol sagrado, con animales muertos entre sus garras. Trozos de carne podrida caen por entre las ramas al suelo, donde los cerdos los devoran.

Nosotros somos los cerdos. Cuando toda la carne que cae de arriba está podrida, ni los hijos ni las hijas reciben el verdadero alimento (...) Eso no quiere decir que tengamos que reconstruir el patriarcado, sino reconocer que estamos muertos de hambre." (BLY:1998:124)

IV

Per als representants de la vessant mitopoètica, els éssers humans posseïxen uns arquetipus interns que condicionen la seua personalitat i sociabilitat. La meditació, l'anàlisi de somnis, la imaginació activa, la psicoteràpia...són algunes de les formes que empren els mitopoètics per reconstruir la blaürada masculinitat. Els arquetipus són entitats misterioses o aflüències d'energia. Hom pot comparar-ho amb un imà sota un full; tot i no veure's, s'evidencia la seua existència. Els arquetipus romanen ocults en la psiqué masculina. (MOORE & GILLETTE:1993:62) Tot i ésser diferents, els arquetipus masculins i femenins es complementen. Des de la perspectiva psicològica jungiana quan els arquetipus interns no troben la satisfacció externa es manifesten els problemes psicològics. Per als mitopoètics esdevé de primordial importància poder *accedir als arquetipus positius dels éssers humans*, la qual cosa beneficiarà a la humanitat.

“Organizar leyes en el caos, estimular las fuentes de la creatividad y las generadoras (como las que produjeron las antiguas civilizaciones), ganar alguna capacidad para dirigir a la naturaleza, tanto interior como exterior, y despertar la ternura y la interrelación. Tal vez este proceso de crecimiento de nuestra especie también consiste en la interiorización y la psicologización radical de estas fuerzas en los hombres modernos” (MOORE & GUILLETTE:1993:158)

Els arquetipus que conformen la psicologia de l'home adult són quatre: el rei, el mag, el guerrer i l'amant. La psicologia de l'adolescent s'interposa en l'assoliment de la maduresa psicològica. No obstant, el fet d'experimentar la fase adolescent és indefugible per completar la *psique masculina madura*. La masculinitat adolescent és vulnerable i pueril. Moore & Guillette diferencien entre la infantesa del joc i l'aventura i la *infatesa de la masculinitat*, la qual equival a una etapa inmadura del desenvolupament masculí. Aquest quadre exposa les diferències bàsiques entre ambdues psicologies:

Psicologia de l'adolescent

- Pseudoiniciada
- Sadomasoquista
- Violenta i agressiva
- (Auto)Destructiva
- Masculinitat fictícia
- Anticultural
- Fragmentada

Psicologia de l'home madur

- Procés ritual
- Creativa
- Constructiva
- Cultural
- Completa
- Espiritual
- Equilibrada

El trànsit de la psicologia adolescent a la madura passa pel fet experiencial, que possibilita la superposició de les característiques adolescents amb les de l'home adult. Aquest transforma la seua etapa anterior però no l'elimina. Basant-se en les tesis jungianes, Moore & Guillette afirmen que l'estructura piramidal superposada resultant, se suma als correlatius del si-mateix femení. El sumatori d'ambues estructures piramidals conformen *l'un mateix jungià*, que no és res més que la suma dels si-mateix masculí i femení en un ésser humà.

"[...] Nosotros no queremos demoler las pirámides de la adolescencia [...] Necesitamos construir, ladrillo a ladrillo, para avanzar hacia el logro de la masculinidad madura [...]" (MOORE & GUILLETTE:1993:61)

Les bases de la psicologia adolescent i les de l'home madur són aquestes, i dins d'elles s'hi troben components negatius (MOORE & GUILLETTE:1993):

ELEMENTS DE L'HOME ADOLESCENT

Nen Diví: Tirà - Príncep Dèbil

Heroi: Fanfarró - Covard

Nen Precoç: Trampós - Limitat

Nen Edípic: Nen de la Mare - Somiador

ELEMENTS DE L'HOME MADUR

Rei: Tirà - Dèbil

Guerrer: Sàdic - Masoquista

Mag: Manipulador - Innocent

Amant: Adicte - Impotent

En l'esborrany dels arquetips masculins madurs, els mitopoètics intenten recuperar els valors positius de la masculinitat. Les societats industrialitzades, occident en l'avantguarda, els valors de la masculinitat que s'entenen i extenen obeeixen a estructures adolescents i les parcel·les negatives de la masculinitat madura. Enumerarem-les sucintament.

REI

En el substrat d'aquest arquetip es troba el que Moore i Guillette anomenen el *nen diví*. Aquest genera la vida, l'aventura, l'entusiasme i viu en una ambivalència tirànica i passiva. La maduració d'aquest estat passa per la figura del *rei*. El rei s'identifica amb l'*antropos*, la *imago Dei*, o el pare...No obstant, per a Moore & Guillette, aquest arquetipus esdevé més essencial i extens que la imatge del pare. Té un contingut sagrat, ordinador i creador, al servei del regne i del cosmos. És, si més no, una energia generadora, renovadora i eterna que, com els antics mites i històries, trascendeix el cos mortal (p.e. *El Rei ha mort, visca el Rei!*). El bon Rei està en el centre del món, com el Nen Diví. El Ma'at, el Dharma, el Tao o el Logos, conformen el *modus vivendi* del Rei, que recrea i transmet l'ordre correcte de les coses i d'un mateix. Els mitopoètics extrapolen aquests components mitològics i històrics a les famílies contemporànies. En moltes ocasions, aquestes estan desordenades, caòtiques, perquè l'energia del Rei no hi és o bé és dèbil i inmadura.

Els eixos fonamentals en la figura del Rei són: l'ordre/la creació, la fecunditat, i la benedicció. En aquest sentit, una de les preocupacions prioritàries de les cultures patriarcales obeeix a la qüestió de la descendència dels fills. En els ordenaments bíblics, per exemple, trobem la màxima de la reproducció, de la qüestió primogènita...Des d'un de vista antropològic, la procreació garanteix la supervivència de la prole. Per benedicció s'entén un esdeveniment psicològic i espiritual de reconeixement a aquells que s'ho mereixen. Així passava en les mitologies i en les cròniques històriques de moltes cultures

d'arreu del món. Com sostenen Moore & Guillette (1993:79): “Ser bendecidos tiene consecuencias psicológicas muy grandes para nosotros. Incluso algunos estudios muestran que nuestros cuerpos realmente cambian químicamente cuando nos sentimos valorados, elogiados y bendecidos [...] Ese es el efecto de la bendición, cura y totaliza”.

MAG

Per sota del mag roman el *nen precoç*, que es caracteritza per l'avidesa en l'aprenentatge i la necessitat de compartir coneixements. Aventurer de les idees. Curiós pel que és desconegut, estrany, misteriós. Vol ajudar amb els seus coneixements. El punt d'inflexió recau en el control. A mesura que l'ésser humà augmenta el seu poder i la seu autoritat, també augmenta el risc d'autodestrucció. El decurs de les mitologies o de la història ens ha demostrat decenes d'exemples. El Mag desprèn saviesa; coneix i domina la tecnologia. Usa el procés ritual d'iniciació; és una iniciat i una de les seues tasques és iniciar a la resta. El seu coneixement és ocult i secret, al qual s'ha hagut d'accedir amb una preparació especial. La formació implica temps i les garanties d'èxit no són totals.

Aquest arquetipus masculí veu profundament la realitat i les persones, la qual cosa li proporciona una gran quantitat de poder, que contén i canalitza. En termes actuals equival a la intel·lectualitat de les societats –especialment la física moderna i la psicologia profunda-, l'ocultisme... Moore & Guillette (117) afirmen que l'actualitat està marcada per l'arquetipus del Mag perquè la tecnologia ocupa un paper fonamental i prolífic. Ara bé, aquesta *era del Mag*, a nivell epistemològic, no es correspon a una era del Mag a nivell personal.

El Mag té la capacitat de pensar. “*El Mago y el chamán bajo su aspecto humano aspiran a la totalidad del ser para todas las cosas, mediante la aplicación compasiva del conocimiento y la tecnología.*” (MOORE & GILLETTE:1993:125) El Mag Negatiu és fred i cruel.

“Fue el Mago Negativo el que nos entregó en los días más negros de la Segunda Guerra Mundial, no sólo la tecnología de los campos de concentración sino también el arma terrible que aún pende sobre nuestras cabezas. El dominio de la Naturaleza, una función del Mago, está perdiéndose y con resultados incalculables que ya percibimos. Detrás de los ministerios de propaganda, los informes de la prensa controlada, las noticias censuradas y las carreras políticas orquestadas de manera artificial, yace el rostro del Mago como Manipulador.” (MOORE & GUILLETTE:1993:126)

El manipulador es troba en la medicina, en l'acadèmia, en el dret i la psicologia...Existeix en aquest un sentiment de superioritat fred, cínic i aïllat del reste de la societat apegada a la vida.“[...] cada vez que usamos nuestra sabiduría para empequeñecer y dominar a otros o para elevar nuestro status o riqueza a expensas de los demás estamos identificándonos con el Mago como Manipulador.”(MOORE & GUILLETTE:1993:129-130)

AMANT

En la fase adolescent s'identifica amb el *nen edípic*, el qual es caracteritza per la passió, el misticisme i el vincle que experimenta amb la mare. Per als mitopoètics, les energies masculines inmadures estan lligades en excés a la mare, i presenten mancances en el procés de creixement emocional. Des de una perspectiva edípica, l'adolescent (o home inmadur) identifica la mare amb una deesa, la qual cosa genera insatisfacció en la plenitud sexual.

L'Amant es caracteritza per la desgustació dels plaers de la vida: el sibarita, el col·leccionista, el contemplatiu... són amants. L'Amant desenvolupa la capacitat sensitiva; el joc i la sensualitat. Té una visió holística i empatitza amb el món de forma misteriosa, no de forma intel·lectual. Poseeix una alta consciència estètica i mística. L'Amant és l'artista i el psíquic que pot llegir les mans o les cartes. Hom fa referència a la intuïció, a la premonició, a la creació.

"El hombre bajo la influencia del Amante no quiere detenerse en los límites creados por la sociedad. Se rebela contra su artificialidad. Su vida es complicada y nada convencional: el estudio del artista, el estudio del estudioso creador (...) se opone a la ley en este sentido amplio, vemos en su vida el enfrentamiento con la vieja tensión entre la sensualidad y la moral, entre el amor y el deber (...)" MOORE & GUILLETTE: 1993: 141

Es desmarca de la resta dels arquetipus masculins. Al llarg de la història l'Amant ha sigut el gran perseguit (p.e. pel Cristianisme o l'Islamisme). En les cultures de tradició hindú és diferent. L'exotisme, el misticisme i la manca de moral a l'estil de les religions occidentals, afavoreixen el desenvolupament de l'Amant (p.e. el Kama Sutra).

GUERRER

En la fase prèvia s'identifica amb el *nen heroi*. Aquest, per a Moore & Gillette, representa l'estadi superior de la psicologia adolescent. Entra en contacte amb les forces hostils de la vida i facilita la confiança en un mateix. Els mitopoètics entenen que cal l'heroisme i el valor en les dones i els homes per a salvar el món de l'egoisme i l'enveja. No obstant, és un estadi que cal superar per a donar pas a la psicologia de l'home. La mort de l'heroi suposa el prendre consciència de les pròpies limitacions i de la humilitat.

Com el Rei, el Guerrero és un arquetipus intern i essencial de la psique masculina. La història de la humanitat compta amb una gran tradició de la guerra. En el món de les empreses cinematogràfiques, les pel·lícules d'acció esdevenen èxits comercials; la gent se sent identificada en les iconografies representades. Alguns teòrics de la psicologia afirmen que l'agressivitat humana apareix a causa de ràbies infantils originades de les anomenades pedagogies verinoses: és a dir, els abusos físics o psíquics, per exemple, a menors.

"La energía del Guerrero, pues, aunque posea otros atributos, está presente universalmente en los hombres y en las civilizaciones que creamos, defendemos y extendemos. Es un ingrediente vital de nuestra edificación del mundo y representa un papel importante en la difusión de los beneficios de las más altas virtudes humanas y de los logros culturales a toda la humanidad. También es cierto que la energía del Guerrero a veces se desborda. Cuando esto sucede, los resultados son devastadores." (MOORE & GUILLETTE: 1993: 95)

L'agressivitat és una de les característiques del Guerrero; ací, per agressivitat s'entén la ofensiva davant els problemes de l'existència. El Guerrero no és un Heroi perquè és conscient de les seues limitacions i perquè té claredat en les seues dilucidacions. Entén que la seua vida és curta i fràgil, la qual cosa li proporciona intensa vitalitat existencial. *"La lealtad del Guerrero y su sentido del deber son cosas que están más allá de él mismo y de sus propias preocupaciones"* (MOORE & GUILLETTE: 1993: 101). El Guerrero és un asceta, emocionalment distant a tot allò que no tinga relació amb la seua causa (p.e. el matrimoni). Per aquesta raó, el Guerrero s'ha de relacionar amb la

resta d'arquetipus masculins, del contrari els resultats poden ser desastrosos. El Rei li proporciona creativitat generadora, el Mag habilitat personal –domini i destressa-, i l'Amant, la sensació d'estar connectat amb la resta d'éssers humans (p.e. la compassió).

La indiferència guerrera a les relacions humanes provoca, sovint, problemes. Apareix el Guerrer Negatiu, sàdic i masoquista. El Guerrer sàdic es troba en les llars on la violència domèstica és pràctica comú, en els treballs on els encarregats i superiors angoixen les vides dels treballadors. Des d'un punt de vista psicològic tot obeeix a una inseguretat fàl·lica transmutada en por i crueltat agressiva amb el sexe femení i amb les persones més dèbils en les relacions de poder socialment establertes. Sovint el sadisme desemboca sobre la pòpia persona; aquest és el cas d'aquell que es deu al seu treball i oblida, margina la resta de manera extraordinària (p.e. la seua família, la seua pròpia salut...).

Per altra banda, Bly estableix tres tipus de guerrers: interior, exterior, i sagrat.

- 1.- *Guerrer Interior*. D'altra fragilitat està lligat a la infantesa. Lluny de l'agressivitat existeix per defensar la sobirania de la psique. Bly afirma "la tarea del guerrero es advertirnos cuándo la persona que nos habla tiene la intención de transferirnos parte de su vergüenza" (BLY:1998:176) La pèrdua del guerrer pot ser a causa de la violència verbal, psíquica o física d'un Rei (pare, família) pertorbat i genera el sentiment de menyspreu, vergonya; açò, dificulta l'exploració de la vessant femenina de l'home i el creixement de l'infant interior.
- 2.- *Guerrer Exterior*. De caràcter material. El camp de batalla (física, psíquica, interior...) és el seu medi natural. Disciplinat, viu al servei d'alguna causa transcendent, d'algun Rei vertader. Es caracteritza per la justícia, la resistència, l'estratègia, la intel·ligència...No obstant aquests visió s'ha desdibuixat en l'actualitat.
- 3.- *Guerrer Sagrat*. El seu medi és el camp de batalla caracteritzat pel bé i el mal, la foscor i la llum. Té un component etern i compta amb una vessant benèfica i una vessant enverinada. El guerrer lluita per una causa transcendent, superior a ell mateix, però el soldat mata sense raó i viola. En l'actualitat aquest darrer ha desplaçat el primer.

Per a Bly i, per extensió, els mitopoètics, *batalla no implica destrucció*. De la batalla es deslliura un aprenentatge (p.e. la dialèctica). En la mitologia també es troba la metàfora de l'espasa creadora (*mite pelagse de la creació*), l'acció de la qual origina la particularitat (diferència) de la realitat. La uniformitat és perillosa (p.e. feixisme) i els sexes han de pretendre mantindre conscientment les seues particularitats, del contrari hi ha la possibilitat de caure en un *fals hermafroditisme*. La batalla o lluita conscient també ajuda a les relacions de parella. Aquesta visió de la batalla no es tradueix en la violència domèstica...Més bé implica un reconeixement mutu en la lluita, caracteritzada per la netedat i la imposició de límits.

Tal vegada Bly tinga una visió romàntica de la guerra –i en general de la masculinitat tradicional-, la llum de la qual ha sigut substituïda per la foscor. S'ha perdut la distinció entre el guerrer i el soldat. Segons ell, la qüestió de l'agressivitat es veu de forma diferent per aquell que ha sigut invaït. En certa manera l'actualitat de la masculinitat és un cúmul de vergonyes, frustracions i humiliacions que han dificultat la capacitat de defensa. En un intent d'actualitzar la visió guerrera, Bly observa que l'actual *camp de batalla* és el següent:

"Una de las principales tareas del varón de nuestros días es replantearse, ahora que las imágenes del guerrero eterno y del guerrero exterior han dejado de ser un modelo, el valor del guerrero en las relaciones, en los estudios literarios, en el pensamiento y en la emoción"(BLY:1998:177)

BIBLIOGRAFIA

- AAVV (1999): *Sobre la identitat adolescent*. Cuadernos de Pedagogía, Octubre N°284; pp.43-73.
- BADINTER, E. (1993): *XY La Identidad masculina*, Alianza, Madrid.
- BEATTIE, J. (1993): *Otras culturas*, Fondo de Cultura Económica, Madrid.
- BLY, R. (1998): *Iron John*, Gaia Ediciones, Madrid.
- BONINO, L. (1998): *Los varones frente el cambio de las mujeres*. Lectora. Revista de Dones i Intertextualitat, 4.
- GILMORE, D.D. (1994): *Hacerse un hombre. Concepciones culturales de la masculinidad*, Paidós, Barcelona.
- ILLICH, I. (1990): *El género vernáculo*, Planeta, México.
- MESSNER, Michael A. (1997): *Politics of masculinities*, Sage Publications, EEUU.
- MOORE, R. (1993): *La nueva masculinidad*, Paidós, Barcelona.

ANOTACIONES

- 1 Em remet a la meua comunicació Pinzellades sobre la Nova Masculinitat: entre la necessitat física i l'exigència moral, presentada el maig del 2000 dins de les V Jornades de la Investigació en Ciències Humanes i Socials de la Universitat Jaume
- 2 Darrerament, però, les tendències anti-sexistes estan guanyant terreny pel que fa a la utilització del terme. Tal vegada les raons les hauríem de trobar en la devallada dels corrents mitopoètics i, sobretot, en la incorporació dels Men's Studies en l'Acadèmia occidental. Els cercles universitaris es defineixen majoritàriament de tendència profeminista i el seu volum de publicacions (difusió), així com la capacitat d'interrelacions institucionals, alcança un ritme de proliferació de tals dimensions que els endogàmics mitopoètics no poden assolir.
- 3 Veure en PINKOLA ESTÉS, Clarissa (2000): *Mujeres que corren con los lobos*, Ediciones B, Barcelona.
- 4 Adreçar-se a TUBERT, S. (ed.): *Figuras del padre*, Feminismos, Cátedra, Madrid; i a LO RUSSO, G.(1998): *Hombres y padres, Horas y horas*, Madrid.
- 5 Em remet a WELLDON, E.V.(1993): *Madre, virgen, puta*, Siglo XXI, Madrid.